

De ‘kanseliersbonus’ revisited. Over de dominante aanwezigheid van de regering en de premier op het TV-nieuws.

Stefaan Walgrave, Knut De Swert

“De audiovisuele media bepalen de bekendheid van een politicus (...). Een ‘onbekende Vlaming’ maakt weinig kans om door te breken in de politiek, wat dus een groot probleem doet rijzen in hoofde van een jong politicus of een kandidaat parlementair (...) Beleidslui kunnen door de media worden gemaakt en vernietigd” Marc Eyskens

Politici hebben de neiging om de macht van de media heel hoog in te schatten. Misschien omdat ze zelf zo’n gulzige mediaconsumenten zijn en hun eigen mediaobsessie op het publiek projecteren, gaan ze ervan uit dat de massamedia een centrale politieke rol spelen. Eén van de dingen waar politici bijzonder op gespist zijn is de media-aandacht die zij en hun collega’s krijgen. De verwijten dat één of ander goed initiatief van de eigen groep of partij onterecht aan de media-aandacht is ontsnapt terwijl de gebakken lucht van de tegenpartij wel druk becommentarieerd wordt op de massamediale fora, zijn niet uit de lucht. Politieke actoren allerhande, niet alleen partijpolitici maar ook vakbondleiders, middenveldelites en actiegroepenvoorzitters, doen dan ook hun uiterste best om de media te halen, om het eigen verhaal via mediatie van de pers aan het grote publiek te slijten. Want iets wat de media niet haalt, bestaat niet in de ogen van de bevolking. Hetzelfde geldt voor de persoon van de politicus zelf: het gaat niet alleen om een verhaal waarvan kond moet gemaakt worden maar ook om de persoon (of de partij). Iemand die de media niet haalt, bestaat niet. En dus is het drummen geblazen voor zoveel mogelijk media *exposure*.

De media-aandacht voor politici hangt natuurlijk voor een stuk af van hun persoonlijkheid. Geestige, communicatieve, sympathieke, cassante, scherpe, intelligente... politici kunnen op meer media-aandacht rekenen gewoon omdat ze betere televisie en betere krantenberichten opleveren (Schoenbach, De Ridder et al. 2001). Maar de media-aandacht voor politici en partijen, wordt nog veel meer bepaald door hun functie in het politieke spel. Hoe belangrijker een politicus, hoe meer aandacht. Een van de meest relevante verschillen in de functies die politici bekleden, is het onderscheid tussen regering en oppositie. Democratische politieke systemen zijn bijna allemaal gegrondvest op de idee van regering en oppositie, van (parlementaire) meerderheid en minderheid. Het is dan ook niet te verwonderen dat nogal wat onderzoekers studies hebben opgezet vanuit de vraag wie er nu het meest media-aandacht in de wacht weet te slepen: de regering of de oppositie? Die vraag is één van de klassiekers in het massacommunicatieonderzoek. In een vorig artikel namen we de Vlaamse pers onder de loep (De Swert and Walgrave 2002) Over een lange, tienjarige periode heen (1991-2000) stelden we vast dat drie Vlaamse kranten (*De Standaard*, *Het Laatste Nieuws* en *De Morgen*), alvast op hun voorpagina’s, systematisch meer aandacht betoonden voor de regering dan voor de

oppositie. In dit artikel willen we dat eerdere onderzoek repliceren, maar deze keer voor het Vlaamse TV-nieuws. Dankzij het ENA kunnen we nu voor het eerst en op basis van een exhaustief systematisch onderzoek nagaan hoe het zit met de aandacht voor partijen en politici op het Vlaamse TV-nieuws. Geldt het merkwaardige mediaoverwicht van de uitvoerende macht ook voor TV? Onder politieke-communicatieonderzoekers is het geen uitgemaakte zaak welk medium het meeste politieke macht heeft. Wat het aanbrengen en maken van politieke *thema's* betreft, lijkt het er op dat de geschreven pers meer aan politieke agenda-setting doet dan de audio-visuele media (Palmgreen and Clarke 1977; Protess, Cook et al. 1991). Waarschijnlijk geldt de primauteit van de geschreven pers minder voor de personele selectiefunctie van de media. Met andere woorden: we verwachten dat vooral televisie bijdraagt tot de selectie van politiek *personeel* doordat het medium zich bijzonder leent tot het presenteren van de persoon achter de politicus en tot het creëren van een bepaald beeld over het karakter en de eigenheid van de politicus. Het is geen toeval dat de personalisering van de politiek grotendeels hand in hand is gegaan met de opkomst van de audiovisuele media (van Aelst and van Mierlo 2003). Wie er op TV komt en hoeveel, is dus politiek niet onbelangrijk.

Dit artikel is meer dan een TV-replicatie, een *sequel*, van ons onderzoek in de Vlaamse kranten. Ten eerste werd België in de periode 1991-2000 grotendeels door rooms-rode regeringen geleid (Martens VIII, Dehaene I en II). In 2003 ging het om een helemaal andere regeringssamenstelling, met name om de eerste en tweede paars(-groene) regering onder leiding van Guy Verhofstadt gekenmerkt door de zogenaamde 'open debat'-cultuur. Als we de toenmalige oppositiepartijen mochten geloven, kreeg paars-groen een voorkeursbehandeling in de media. We kunnen nagaan of dat inderdaad het geval was. Een tweede verschilpunt is dat 2003 een verkiezingsjaar was met verkiezingen op 18 mei 2003. Dat geeft ons de kans om systematisch na te gaan of de aandachtsverdeling voor politici wijzigt in verkiezingstijden. Drie vragen staan in dit artikel dus centraal: is er sprake van een vergelijkbare kanseliersbonus op TV (2003) dan in de kranten (1991-2000)?; kan een paars(-groene) regering (Verhofstadt II) op meer of minder media-aandacht rekenen dan een rooms-rode (Martens VIII, Dehaene I en II)?; varieert de regeringsdominantie in de pers naar aanleiding van verkiezingen?

Deze bijdrage is opgebouwd uit acht korte secties. Ten eerste geven we een overzicht van de ENA-data waarop we onze analyses zullen baseren. Vervolgens presenteren we de ruwe data met een media-aandachtsscore per individuele politicus, dus een soort van mediahitparade. Daarna schetsen we beknopt de bevindingen van vorig buitenlands onderzoek over de mediatische verhouding tussen regering en oppositie. We recapituleren ook de centrale bevindingen uit ons eigen Vlaams krantenonderzoek en formuleren een hypothese over de verschillen tussen verkiezingstijden en politieke routinetijden. Dan vatten we de analyse aan die in drie secties wordt uitgewerkt die telkens de naam van een 'bonus' dragen: de regeringsbonus, de meerderheidspartijbonus en de kanseliersbonus. Vervolgens

stellen we een tweede hitparade op maar deze keer van functies en niet van personen. In een laatste sectie vatten we onze bevindingen samen en zetten we ze in perspectief.

De ENA-data over politici/partijen in het TV-nieuws van 2003

De ENA-codering omvatte voor alle items uit de journaals van TV1 en VTM uit 2003 ook een actorencodering. Alle personen die bij naam genoemd werden, alsook al de personen die (eventueel ook anoniem) aan het woord kwamen, werden in de codering opgenomen met hun naam, functie, geslacht en taal. Het aantal actorvermeldingen binnen een nieuwsitem werd wegens tijdsgebrek niet geteld. Als alternatief voor een vergelijking met het krantenonderzoek van 1991-2000, waar we wel het aantal vermeldingen in rekening brachten, gebruiken we hier de spreektijd als weging, die wél per item (eventueel een optelling van meerdere quotes) en per actor gecodeerd werd. Eén minuut spreken zal dus zes keer zo zwaar doorwegen dan tien.

Zo'n vijfde van alle gecodeerde actoren waren politici, 6211 in totaal waarvan er 4038 ook aan het woord kwamen (goed voor 92 168 seconden of zo'n 25 uur spreektijd in totaal, beide zenders samen). De verschillen tussen de commerciële en de publieke zender zijn in deze context uiterst gering, zo correleert de verdeling van de spreektijd op de top 50 .954 tussen beide zenders. Omdat de meerwaarde van het onderscheid zo klein is en om de tabellen niet te overladen, kiezen we er dan ook voor om in dit artikel niet uit te splitsen naar zenders.

De cumulatie van mandaten was een probleem bij het samenstellen van deze media-aandachtsindex. Het principe is dat een persoon wordt gescoord bij zijn belangrijkste functie. Een partijvoorzitter die ook parlementlid is, wordt als partijvoorzitter beschouwd, en telt niet mee als parlementslid. Hetzelfde principe geldt bijvoorbeeld ook voor een minister-burgemeester, deze telt mee als minister, en zolang hij minister is, niet meer als burgemeester van een grote stad. Er is één uitzondering: bij lokale bestuurders/parlementsleden werd eerst nagekeken of ze minstens één keer effectief als parlementslid in het nieuws kwamen. In dat geval werden ze als parlementslid gecodeerd, anders als lokale bestuurder.

Politici en partijen in de media: wat vroeger onderzoek ons leerde

Het is 'normaal' dat de regering en haar ministers het nieuws domineren. Als die meeraandacht van de media betrekking heeft op de regeringsleider of kanselier, dan spreekt met van de 'kanseliersbonus' (Schulz 1996). De reden voor dat executieve overwicht moet gezocht worden in de hogere nieuwswaarde van het denken en doen van een regering (Galtung and Ruge 1965). Wat regeringen, en dus ministers en regeringspartijen, bezighoudt, is belangrijk voor de media omdat het implicaties

kan hebben voor het leven van de kijker/lezer. Wat de oppositie daarentegen doet, is minder relevant omdat het minder onmiddellijk implicaties heeft (Clarke and Evans 1983). Naast de theorie van de nieuwswaarde is er een tweede reden voor het regeringsoverwicht: de regering is een sterke nieuwsbron. Sterke nieuwsbronnen krijgen beter toegang tot de media en kunnen hun verhaal meer ongeschonden door de media *gates* loodsen (Shoemaker 1991). De regering is een sterke bron omdat ze nieuws maakt, omdat ze het monopolie heeft op de officiële versie van de feiten en omdat ze geloofwaardig is.

Onderzoek naar de verhouding tussen regering en oppositie in de massamedia is niet nieuw (Schneider, Schoenbach et al. 1999). Alle voorgaande onderzoeken in verschillende andere Westerse democratieën bevestigden bijna zonder uitzondering het overwicht van de regering. Soms is het anders in verkiezingstijden, maar in routinetijden domineren de ministers en de premier/president het politieke nieuws. Oppositiepartijen met op kop hun voorzitter/kandidaat premier en hun parlementairen kunnen meestal niet op tegen het mediageweld van de regering. Onderzoek in Nederland en Duitsland over de verkiezingen van 1994 en 1998 bevestigt daar het bestaan van een substantiële media-bonus (Schoenbach, De Ridder et al. 2001). Voor Nederland werd dat bevestigd door ander onderzoek (Van Praag and Brants 2000) Ook de Britse *Prime Minister* geniet een mediatiëk voordeel op zijn uitdager (Miller 1991). Hetzelfde geldt in bijzonder hoge mate voor de Italiaanse premier Silvio Berlusconi die op meer dan de dubbele TV-aandacht dan zijn uitdager kan rekenen (www.osservatorio.it). In de VS is het beeld, alvast in verkiezingstijden, iets genuanceerder: tijdens de campagne zou de zittende regering niet veel meer media-aandacht krijgen dan de oppositiepartijen (Domke, Fan et al. 1997).

In eigen land deed Leenknecht verkennend onderzoek naar TV-nieuws in een korte periode rond de verkiezingen van 1999. Hij stelde vast dat regeringsleden meer genoemd, geciteerd en geparafraseerd werden dan leden van de oppositie (Leenknecht 2001). Ons eigen onderzoek, tenslotte, had betrekking op drie kranten (voorpagina's) en de hele jaren '90 (De Swert and Walgrave 2002). De resultaten lagen in de lijn van het geciteerde onderzoek: de regering overvleugelt de oppositie ruimschoots. Toch moest de publicitaire overmacht van de regering gerelativeerd worden. Eigenlijk kan je zeggen dat er drie soorten van 'bonussen' bestaan die van elkaar onderscheiden moeten worden: (1) een meerderheidspartijbonus (meeraandacht voor meerderheidspartijen tegenover oppositiepartijen); (2) een regeringsbonus (meeraandacht voor ministers tegenover andere politici); en (3) een kanseliersbonus (meeraandacht voor de eerste minister tegenover de andere ministers). Wanneer we die verschillende soorten effecten analytisch zorgvuldig van elkaar onderscheiden, bleek dat er slechts in beperkte mate van een *meerderheidspartijbonus* in de Vlaamse kranten sprake was. Als je hun ministers niet meerekende, kregen politici van meerderheidspartijen helemaal niet zoveel meer aandacht dan politici van oppositiepartijen. De grote aandacht voor de

regeringsleden kaapte soms zoveel aandacht voor de partij weg dat die daardoor af en toe wat verweesd achterbleef. Wel stelden we een uitgesproken *regeringsbonus* vast. Doorheen de verschillende legislaturen van de jaren '90 sleepten ministers consistent een bijzonder groot nieuwsaandeel in de wacht. Ze overschaduwden ruimschoots alle andere politici. Qua *kanseliersbonus* leverde het onderzoek ook een duidelijk beeld op: de premier is de onbetwiste ster van de regering en steekt in zijn eentje meer dan een vierde van alle regeringsaandacht en zelfs een tiende van alle aandacht voor alle politici samen op zak. Globaal hielden die conclusies voor de gehele periode van 10 jaar, met natuurlijk nuances per legislatuur en per premier. Merkwaardig, want ingaand tegen een toendertijd wijdverspreide opvatting, was dat de kakelverse en originele paars-groene regering Verhofstadt I in 1999-2000 zeker niet uitblonk in bonussen in vergelijking met de 'saaiere' regeringen Martens I en Dehaene I en II.

In de internationale literatuur wordt vaak gewag gemaakt van zogenaamd *stopwatch journalism*, vooral in verkiezingstijden. Het komt er op neer dat journalisten en media in verkiezingstijden, bewust als ze zijn van hun belangrijke rol, nog meer hun best doen om alle partijen een fair deel van de nieuwskoek toe te bedelen (Semetko 1996; Norris, Curtice et al. 1999). Het gevolg zou zijn dat het nieuwsoverwicht van de regering in verkiezingstijden zou verminderen omdat de media zich verplicht voelen om ook de challengers een evenredig deel van de media-aandacht te geven (Semetko e.a., 2003). Omdat we werken met ENA-data voor het hele jaar 2003 met de verkiezingen van 18 mei bijna in het midden van dat jaar, hebben we de mogelijkheid om deze stopwatch-hypothese te toetsen. Is het zo dat de media-aandacht evenrediger verdeeld is in electorale tijden dan in andere tijden? Daarom zullen we alle tabellen telkens opsplitsen in 4 periodes: een pre-electorale periode (van 1 januari tot en met 17 maart), een verkiezingsperiode (van 18 maart tot en met 17 mei), een formatieperiode (van 18 mei tot en met 11 juli) en de periode waarin Verhofstadt II van start ging (van 12 juli tot en met 31 december 2003).

Een mediahitparade van politici

Vooraleer we ingaan op het structurele verschil tussen regering en oppositie en de verschillende soorten bonussen naargelang de *functie* die politici uitoefenen, bespreken we eerst graag de aandachtsscores voor *individuele* politici. Hoe ziet die hitparade er uit? In Tabel 1 presenteren we de aandacht in termen van spreektijd op het TV-nieuws. Andere maten voor aandacht, bijvoorbeeld het aantal nieuwsitems waarin betrokkene voorkomt, geven gelijkaardige resultaten.

Tabel 1: Top 50 van politici in TV-nieuws van VRT en VTM: aantal seconden spreektijd (N=92 168 seconden of 25 uur, 36 minuten en 8 seconden televisie)

VRT en VTM samen			VRT-nieuws			VTM-nieuws		
1	Guy Verhofstadt	9694	1	Guy Verhofstadt	4771	1	Guy Verhofstadt	4923
2	Steve Stevaert	4360	2	Steve Stevaert	1767	2	Steve Stevaert	2593

3	Karel De Gucht	3387	3	Patrick Dewael	1684	3	Karel De Gucht	1976
4	Stefaan De Clerck	3291	4	Stefaan De Clerck	1669	4	Stefaan De Clerck	1622
5	Patrick Dewael	2918	5	Louis Michel	1446	5	Johan Vande Lanotte	1427
6	Louis Michel	2672	6	Karel De Gucht	1411	6	Patrick Dewael	1234
7	Johan Vande Lanotte	2363	7	Frank Vandenbroucke	1082	7	Louis Michel	1226
8	Yves Leterme	1899	8	Yves Leterme	1009	8	Patrick Janssens	913
9	Bart Somers	1686	9	Johan Vande Lanotte	936	9	Yves Leterme	890
10	Patrick Janssens	1636	10	Bart Somers	890	10	Marc Verwilghen	867
11	Marc Verwilghen	1620	11	Marc Verwilghen	753	11	Jef Tavernier	817
12	Frank Vandenbroucke	1535	12	Bert Anciaux	739	12	Bart Somers	796
13	Bert Anciaux	1484	13	Patrick Janssens	723	13	Mieke Vogels	796
14	Jef Tavernier	1447	14	Jean-Luc Dehaene	648	14	Bert Anciaux	745
15	Mieke Vogels	1443	15	Mieke Vogels	647	15	Hugo Coveliers	706
16	Jean-Luc Dehaene	1331	16	Jef Tavernier	630	16	Jean-Luc Dehaene	683
17	Elio Di Rupo	1182	17	Elio Di Rupo	568	17	Jos Geysels	657
18	Hugo Coveliers	1167	18	Vera Dua	558	18	Filip dewinter	650
19	Filip dewinter	1090	19	Leona Detiège	490	19	Elio Di Rupo	614
20	Jos Geysels	1084	20	Marleen Vanderpoorten	479	20	Willy Claes	483
21	Leona Detiège	915	21	Geert Bourgeois	470	21	Frank Vandenbroucke	453
22	Willy Claes	902	22	Hugo Coveliers	461	22	Leona Detiège	425
23	Vera Dua	896	23	Ludo Sannen	460	23	Rik Daems	417
24	Didier Reynders	846	24	Renaat Landuyt	455	24	Herman De Croo	414
25	Geert Bourgeois	830	25	Filip dewinter	440	25	Didier Reynders	408
26	Renaat Landuyt	817	26	Didier Reynders	438	26	Frank Vanhecke	375
27	Marleen Vanderpoorten	801	27	Jos Geysels	427	27	Renaat Landuyt	362
28	Frank Vanhecke	755	28	Willy Claes	419	28	Geert Bourgeois	360
29	Ludo Sannen	740	29	Isabelle Durant	386	29	Ludo Van Campenhout	338
30	Isabelle Durant	700	30	Frank Vanhecke	380	30	Vera Dua	338
31	Ludo Van Campenhout	621	31	Pieter De Crem	320	31	Marleen Vanderpoorten	322
32	Rik Daems	596	32	Anissa Tamsamani	308	32	Isabelle Durant	314
33	Pieter De Crem	582	33	Dirk Claes	292	33	Freya Van den Bossche	309
34	Frank Beke	566	34	Frank Beke	285	34	Laurette Onkelinx	305
35	Freya Van den Bossche	513	35	Ludo Van Campenhout	283	35	Freddy Thielemans	304
36	Herman De Croo	502	36	Olivier Deleuze	274	36	Frank Beke	281
37	Anissa Tamsamani	501	37	Els Van Weert	258	37	Ludo Sannen	280
38	Laurette Onkelinx	495	38	Paul Van Grembergen	251	38	Guido de Padt	268
39	André Flahaut	473	39	Dirk Van der Maelen	238	39	Pieter De Crem	262
40	Olivier Deleuze	467	40	André Flahaut	233	40	Eric Van Rompuy	260
41	Eric Van Rompuy	448	41	Dirk Holemans	228	41	Gerolf Annemans	241
42	Els Van Weert	436	42	Jef Gabriels	226	42	André Flahaut	240
43	Paul Van Grembergen	423	43	Freya Van den Bossche	204	43	Gilbert Bossuyt	225
44	Dirk Holemans	417	44	Laurette Onkelinx	190	44	Fientje Moerman	211
45	Dirk Claes	398	45	Sabine Laruelle	190	45	Jacinta De Roeck	204
46	Guido de Padt	398	46	Leo Delwaide	189	46	Patrick Van Krunkelsven	200
47	Gerolf Annemans	395	47	Eric Van Rompuy	188	47	Anissa Tamsamani	193
48	Freddy Thielemans	368	48	Freddy Willockx	186	48	Olivier Deleuze	193
49	Fientje Moerman	353	49	Lode Cyssens	183	49	Dirk Holemans	189

Een eerste vaststelling is dat beide zenders grosso modo dezelfde politici aan het woord laten. Er zijn natuurlijk accentverschillen – opmerkelijk is bijvoorbeeld de veel kleinere aandacht voor Frank Vandenbroucke op VTM en de kleine aandacht voor Jos Geysels op VRT – maar in grote lijnen kan je zeggen dat beide zenders dezelfde *talking heads* opvoeren. Zeker de topposities op de hitparade worden door dezelfde personen bezet, meer onderaan de ranking worden de verschillen tussen de zenders groter. Ondermeer die grote overeenkomst deed ons besluiten om in de rest van dit artikel geen onderscheid meer te maken tussen VRT en VTM maar de gegevens van beide stations simpelweg samen te nemen.

Een tweede vaststelling betreft de functies van de sterkst gemediatiseerde politici. *Alle* topposities worden ingenomen door ministers, partijvoorzitters of oppositieleiders. De eerst geplaatste die niet aan deze omschrijving voldoet, is Jean-Luc Dehaene die slechts op de 16^{de} plaats staat. Dit doet vermoeden dat de functie van de betrokkene doorslaggevend is in het bepalen van de media-aandacht. Dat zullen we in de volgende secties verder uitwerken.

De regeringsbonus

Hoe zit het met de aandacht voor de regeringsleden in vergelijking met de andere politici? Tabel 2 laat er geen enkele twijfel over bestaan: ministers beheersen het scherm en drukken alle andere politici in het defensief. Regeringsleden (federaal + Vlaams) slepen bijna vier tiende van *alle* spreektijd voor *alle* politici in de wacht. Alle parlementairen samen, die nochtans met veel meer zijn dan de ministers, komen aan amper 10% van de mediakoek. De enigen die in de buurt komen van de ministers, zijn de partijvoorzitters, wat niet verwondert gezien de centrale positie van de partijen in ons Belgisch bestel. De resultaten van onze vorige krantenstudie zijn consistent met deze nieuwe TV-gegevens. Ook in 1991-2000 domineerde de uitvoerende macht de wetgevende maar de verhouding was toch iets minder scheef. Ook toen waren de partijvoorzitters zowat de enigen die zich staande konden houden in de mediatieke ministerstorm met zowat een tiende van alle media-aandacht. Hoewel we voorzichtig moeten zijn bij vergelijkingen tussen verschillende soorten media lijken onze TV-data er op te wijzen dat de positie van de partijvoorzitters anno 2003 nog *versterkt* is met nu bijna een vijfde media-aandacht. Vaak wordt beweerd dat de Belgische partitocratie sinds een tiental jaren over zijn hoogtepunt heen zou zijn. Onze TV-gegevens suggereren dat alvast de partijvoorzitters geen mediatiek stapje terug hebben gezet, wel integendeel.

TABEL 2: Spreektijd voor de politici (in seconden) naar institutionele functie: regeringslid of parlementslid per periode (in %)

	Pre-electoraal	Verkiezingsperiode	Formatieperiode	Verhofstadt II	Totaal
Federaal					
Regeringsleden	27,7	27,7	22,0	37,7	29,6
Parlementairen	9,3	11,6	7,9	7,3	8,9
Fractieiders	5,2	3,4	1,2	4,1	3,6
Vlaanderen					
Regeringsleden	6,3	6,1	7,3	11,3	8,1
Parlementairen	4,0	4,0	3,3	3,9	3,8
Fractieiders	2,2	2,5	2,3	1,7	2,1
Andere					
Partijvoorzitters	12,8	20,3	36,3	10,5	18,7
Europarlementsliden	1,6	1,4	0,3	1,1	1,1
Lokaal	24,1	16,4	11,1	15,5	16,8
Andere (provincie, partijlid, ex-ministers ...)	9,1	9,6	10,7	8,8	9,5

De percentages in de tabel sommeren niet helemaal op 100%. Dat komt omdat de fractieiders dubbel zijn geteld, zowel bij parlementairen als bij fractieiders dus. De partijvoorzitters werden, als ze ook parlementair zijn, alleen als partijvoorzitter beschouwd.

Tabel 2 laat ook meer specifieke vergelijkingen toe. Zo geeft de tabel aan dat het Vlaamse regeerniveau veel minder op het TV-nieuws aan bod komt dan het federale. Federale ministers en parlementairen halen bijna drie keer meer het TV-nieuws dan de Vlaamse ministers en parlementairen. We stelden hetzelfde vast in onze vorige studie naar de kranten in 1991-2000. Toen was het overwicht van het federale beleidsniveau zo mogelijk nog groter en dus lijkt het Vlaamse regeerniveau aan een langzame inhaaloperatie toe. Maar globaal is de onderbelichting van Vlaanderen dus een langdurig en structureel fenomeen dat zich zowel in de kranten als op TV manifesteert.

Er zijn niet alleen verschillen tussen de beleidsniveaus maar ook *binnen* de beleidsniveaus. Het komt er op neer dat de Vlaamse regering het Vlaamse parlement minder mediatiek domineert dan dat de federale regering dat met het federale parlement doet. De verhouding tussen ministers en parlementairen (+fractieiders) is in Vlaanderen dus meer egalitair. Hoewel ook in Vlaanderen de uitvoerende macht domineert, gunt ze, meer dan op federaal niveau, ook de wetgevende macht een plaats naast zich in het mediazonnetje.

Laat ons tenslotte eens kijken naar onze verkiezingshypothese. Is het zo dat de regering zijn bonus kwijtspeelt in de verkiezingsperiode en dat journalsiten, bewust van hun politieke rol, de media-aandacht meer fair gaan spreiden? Onze hypothese wordt niet door de data ondersteund. De procentuele aandacht voor de regeringsleden daalt helemaal *niet* in de verkiezingsperiode terwijl de aandacht voor de parlementairen nauwelijks stijgt. Het is pas na de verkiezingen en tijdens de formatie dat de regering wegdeemstert om dan na de formatie terug in volle glorie op het mediatieke forum te verschijnen om het TV-nieuws meer dan ooit te domineren. Dat laatste zou op een soort van *honeymoon*-effect kunnen wijzen

waarbij nieuwe bewindsvoerders (tijdelijk) op meer aandacht kunnen rekenen. Meer opvallend is nog de sterk wijzigende aandachtscurve voor de partijvoorzitters. Die spelen hun rol blijkbaar vooral voor en na verkiezingen: ze zijn de campagneleider/woordvoerder van hun partij en de leider van de regeringsonderhandelingen. Ver voor en ver na verkiezingen staan partijleiders veel minder in de mediaschijnwerpers.

De kanseliersbonus

Om na te gaan hoeveel aandacht de respectievelijke eerste ministers van de twee bestudeerde regeringen naar zich toe trekken, zetten we de spreektijd van de eerste ministers in de journaals af tegen de totale spreektijd van alle politici, tegen de spreektijd van de eigen partijleden, en tegen de spreektijd van de eigen regeringsleden. In welke mate is de premier de vedette van de regering? In grote mate, zo blijkt. In zijn dooie eentje haalt de federale premier, in 2003 was dat Guy Verhofstadt, 10% van alle media-aandacht voor alle politici binnen. Dat mag in vergelijking met buitenlands onderzoek eerder weinig zijn (Schoenbach, De Ridder et al. 2001), de federale premier steekt er wel met kop en schouders boven alle ander politici mee uit. De vergelijking met de andere regeringsleden en met zijn eigen partij (VLD) bevestigt de mediamagneet die een federale premier is. Je ziet hem bij wijze van spreken bijna dagelijks op het TV-nieuws zijn standpunt vertolken. Helemaal anders is de positie van de Vlaamse Minister-president, in 2003 waren dat Patrick Dewael en Bart Somers. Hoewel de Vlaamse premier zeker geen zwakke mediaspeler is - wie haalt helemaal alleen bijna 3% van de media-aandacht binnen? - steekt zijn score toch schril af tegen die van de federale premier. Bovendien domineert de Vlaamse premier zijn partij en ook zijn regering minder dan zijn federale evenknie.

TABEL 3: Spreektijd (in seconden) voor de federale premier en de Vlaamse minister-president per periode (in %)

	Pre-electoraal	Verkiezingsperiode	Formatieperiode	Verhofstadt II	Totaal
Federale Premier					
Van alle politici	9,9	9,2	11,0	11,6	10,5
Van alle eigen partijleden	32,1	32,3	38,1	32,0	33,2
Van alle eigen regeringsleden	36,0	33,8	50,2	30,8	35,6
Vlaamse Minister-president					
Van alle politici	2,3	1,5	4,0	3,6	2,9
Van alle eigen partijleden	7,5	5,3	13,8	9,9	9,1
Van alle eigen regeringsleden	26,8	20,0	41,6	31,6	30,5

Vergelijking met ons krantenonderzoek in de jaren '90 levert weeral sterke parallellen op. Ook toen was de nationale eerste minister goed voor een goede 10% van de totale krantenaandacht voor politici; ook toen domineerde hij in dezelfde mate zijn partij en zijn regering; ook toen moest de Vlaamse Minister-president het

met veel minder stellen; ook toen domineerde de Vlaamse premier zijn partij en zijn regering minder dan zijn federale collega. Wat wel opvalt in vergelijking met de vorige studie is dat de Vlaamse Minister-president toch wat meer aandacht weet te winnen en zijn regering in 2003 ietwat meer domineert dan in 1991-2000. In het vorig onderzoek was de Vlaamse-minister president nog veel meer de *primus inter pares* terwijl hij deze keer toch sterk boven zijn collega-ministers uitsteekt. Er lijkt dus een geleidelijke ‘presidentialisering’ aan de gang op Vlaams niveau, wat trouwens overeenstemt met de officiële titel van de Vlaamse regeringsleider.

Als we de verschillende periodes voor en na de verkiezingen vergelijken, duiken er wat de beide premiers betreft niet zoveel verschillen op. Het is zeker niet zo dat de premiers meer aandacht krijgen in de verkiezingsperiode, maar er is ook geen substantiële daling. We moeten onze verkiezingshypothese dus ook op grond van deze cijfers opnieuw verwerpen. Er is geen fundamenteel verschillend media-aandachtspatroon in campagnetijden, of toch zeker niet in het hoofdjournaal van beide Vlaamse zenders. Opvallend is dat beide eerste ministers echt hoger scoren *na* de verkiezingen, dus tijdens de formatieonderhandelingen over Verhofstadt II. De federale premier leidde die onderhandelingen en Patrick Dewael, de Vlaamse Minister-president nam er aan deel als VLD-onderhandelaar.

De meerderheidspartijbonus

We hebben hierboven omstandig aangetoond dat ministers en vooral premier(s) uitgebreid in het nieuws komen en andere politici uit het beeld van de TV-camera’s drummen. Maar wat voor gevolgen heeft dat voor de *partijen* die de meerderheid uitmaken? Kan de partij mediatiek overleven of wordt de aandacht voor de partij helemaal opgesoupeerd door de aandacht voor haar ministers en regeringswerk. In het voorgaande onderzoek bleek immers dat in sommige legislaturen, vooral de aanhef van Verhofstadt I in 1999-2000, de regeringspartijen als partij nauwelijks aan de bak kwamen en er dus geen sprake was van een meerderheidspartijbonus maar van een meerderheidspartij $minus$. Hoe zat dat in 2003 op TV? Tabel 4 beantwoordt die vragen grotendeels.

Tabel 4 bevat heel veel informatie, dus laat ons de tabel eerst uitleggen. Ten eerste hebben we hier ook partijdata gebruikt. Die zijn niet gebaseerd op de spreektijd van partijen maar op het aantal *vermeldingen* van partijen in het nieuws. Die data zijn interessant omdat ze zicht bieden op de (eventueel wijzigende) verhouding tussen politici en partijen. Ten tweede werden de data uitgezuiverd van *lokale politici*. Als we willen weten of meerderheidspartijen meer aan bod komen dan oppositiepartijen dan hebben we het over het nationale en het Vlaamse niveau. Het al of niet aan bod komen van lokale politici doet niet ter zake en levert alleen maar ruis op. Ten derde hebben we onderaan de partijen van regering en oppositie gebundeld in geaggregeerde data voor de regerings- en oppositiepartijen. We

hebben dat eenmaal gedaan met de regeringsleden inbegrepen (aangeduid als ‘meerderheid+’) en eenmaal *zonder regeringsleden* (‘meerderheid-’). Als je wil nagaan of een meerderheidspartij meer aandacht krijgt buiten haar ministers is dat laatste cijfer het correcte: het geeft aan welke meeraandacht de partij als partij krijgt door haar regeringsdeelname. Voor de partijvermeldingen kunnen we dat onderscheid natuurlijk niet maken. Tenslotte berekenden we de *Kamermeerderheid* (in zetels) van beide betrokken regeringen, zijnde Verhofstadt I en Verhofstadt II. Alleen als de meerderheidspartijen meer aandacht krijgen dan hun Kamermeerderheid kan je echt spreken van een meerderheidspartijbonus.

TABEL 4: Aandacht op het TV-nieuws voor de politieke partijen en alle politici naar politieke positie van hun partij: meerderheid of oppositie per periode (2003)(in %)

	Pre-electoraal		Verkiezingsperiode		Formatieperiode		Verhofstadt II		Totaal	
	Partijen (N=329)	Politici (N=1485)	Partijen (N=647)	Politici (N=1584)	Partijen (N=344)	Politici (N=1277)	Partijen (N=325)	Politici (N=1855)	Partijen (N=1645)	Politici (N=6211)
CD&V	18,5	12,4	18,6	13,6	14,2	15,9	20,0	11,4	17,9	13,1
SP.A	13,4	15,0	17,0	21,8	19,8	20,2	14,5	20,3	16,3	19,5
VLD	18,5	36,6	18,4	31,3	20,6	32,5	19,1	41,0	19,0	36,0
PS	0,9	2,8	2,5	1,5	5,8	7,2	5,2	3,1	3,4	3,5
Spirit	3,0	1,5	2,9	1,3	5,5	1,9	1,5	4,5	3,2	2,5
Groen !	13,1	10,3	14,1	15,7	13,1	10,2	11,4	7,6	13,1	10,7
Vlaams Blok	15,5	3,8	9,7	4,0	7,0	3,6	17,2	1,9	11,8	3,2
CDH	0,3	0,3	0,5	0,1	0,6	0	0,9	0	0,6	0,1
MR	0,9	9,3	1,7	4,4	2,6	5,0	2,5	7,1	1,9	6,5
NVA	4,3	1,5	5,1	2,8	7,0	1,2	6,2	0,8	5,5	1,5
ECOLO	1,5	3,3	3,1	2,5	1,5	0,8	0,6	0,3	1,9	1,7
Anderen	10,1	3,2	6,4	1,0	2,3	1,5	0,9	2,0	5,2	1,7
TOTAAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Meerderheid+	47,5	79,1	54,3	77,3	61,9	76,5	42,5	81,3	52,2	78,9
Oppositie+	52,5	20,9	45,7	22,7	38,1	23,5	57,5	18,7	47,8	21,1
Meerderheid-	-	57,0	-	58,2	-	62,7	-	52,7	-	57,9
Meerderheid-	-	43,0	-	41,8	-	37,3	-	47,3	-	42,1
Kamermeerderheid	62,5	62,5	62,5	62,5	65,3	65,3	65,3	65,3	63,9	63,9

Als we naar de meerderheidspartijcores kijken waarin de regeringsleden inbegrepen zijn, stellen we vast dat meerderheidspartijen globaal genomen meer aandacht krijgen dan hun Kamermeerderheid zou doen verwachten (gemiddeld 78,9% media-aandacht tegenover een gemiddelde Kamermeerderheid van 63,9%). In de kranten in 1991-2000 kwamen we tot net hetzelfde resultaat: een overwicht van regeringspartijen van vier op vijf (zie voor Nederland: Van Praag and Brants 2000). Een totaal ander plaatje duikt op als we de zuivere meerderheidspartijbonus in kaart brengen en aandacht voor regeringsleden niet als partij-aandacht rekenen. Dan is er van een meerderheidspartijbonus geen sprake. Voor alle perioden geldt dat de meerderheidspartijen *minder* media-aandacht genieten dan hun Kamermeerderheid (gemiddeld 57,9% media-aandacht tegenover een Kamermeerderheid van 63,9%). Er was op TV in 2003 dus eerder een meerderheidspartijminus dan een –bonus. Deze vaststelling is krek dezelfde als degene die we deden op basis van het longitudinale krantenonderzoek in de jaren ‘90. Ook toen bleek de regeringsbonus de meerderheidspartijbonus grotendeels

teniet te doen. Voor de rood-roomse regeringen van de jaren '90 bleek dat er toch nog een klein surplusje voor de meerderheidspartijen bovenop de regeringsbonus was, maar in de eerste jaren van de paars-groene regering Verhofstadt I was er een meerderheidspartijminus in de kranten, iets wat blijkbaar consequent werd doorgetrokken naar het einde van Verhofstadt I en zelfs naar het begin van Verhofstadt II op TV. Eens te meer wijzen onze data dus op een merkwaardige continuïteit en een zo goed als perfecte gelijkenis tussen de kranten in de jaren '90 en het TV-nieuws van 2003. Kortom: in de regering stappen mag dan goed zijn voor de *exposure* van individuele regeringsleden, voor de partijleden buiten de regering is het mediatiek gezien zeker geen goede zaak.

Onze verkiezingshypothese wordt, nogmaals, niet door de feiten ondersteund. Er is geen groot verschil in aandacht voor meerderheidspartijen en oppositiepartijen tussen de verkiezingscampagne en de periodes ervoor en er na. We vinden geen enkel spoor van een soort van zelfcorrectie of van het meer bewust omgaan van journalisten met hun aandacht in de verkiezingen, tenminste wat de louter kwantitatieve aandacht voor politici in het TV-nieuws betreft.

We hebben in tabel 4 ook de verschillende partijen apart opgenomen. De voorgaande studie had immers aangetoond dat er een sterke samenhang bestond tussen de institutionele positie van de partij (regering of oppositie) en de verhouding tussen partij- en politicivermeldingen. Binnen regeringspartijen was er doorgaans meer aandacht voor individuele politici, oppositiepartijen kwamen veel meer als partij aan bod, iets wat ook in anderen landen een constante lijkt te zijn (Kleinnijenhuis, Oegema et al. 1998). We vinden dat effect ook in de Vlaamse televisiejournals van 2003 terug. CD&V, NVA en vooral het toenmalige Vlaams Blok scoren doorlopend hoger met hun partijvermeldingen als met de persoonsvermeldingen, terwijl regeringspartijen VLD en SP.A een groter deel van de persoonsvermeldingen in de wacht slepen. Dit geldt in mindere mate voor groen!, maar die zaten in 2003 dan ook wat gewrongen tussen meerderheid in Vlaanderen en oppositie (zonder volksvertegenwoordigers) federaal.

Als we een personaliseringsratio berekenen van het aantal verschillende persoonsvermeldingen op het aantal partijvermeldingen, score CDH en NVA het laagste, met respectievelijk 0,6 en 0,8. Ook het Vlaams Blok scoort laag: slechts 0,7 vermeldingen van politici per partijvermelding. De politici van het Vlaams Blok hebben hier duidelijk last van de effecten van het cordon sanitaire, dat echter geen invloed schijnt te hebben op het vermelden van het Blok als partij.

Partijen met een hoge personaliseringsratio vinden we niet toevallig in de regering terug: MR met 12,7, VLD met 5,9 en PS met 5,4. De SP.A scoort net als ook al bleek uit het 10-jarig krantenonderzoek, duidelijk lager dan de andere regeringspartijen, met 3,6 personen per partijvermelding, vergelijkbaar met Ecolo

(3,9) en Groen! (2,5). CD&V tenslotte vindt eerder aansluiting bij de andere oppositiepartijen met 1,9.

Een mediahitparade van politieke functies

De eerste empirische sectie van deze paper bevatte een personen hitparade: welke individuele politici scoren sterk in 2003? De teneur van de hele analyse erna was echter structureel: krijgen sommige functies meer aandacht dan andere? Daarom besluiten we onze analyses met een functiehitparade. Abstractie gemaakt van de personen die de functie bekleden, welke politieke posities leverden in 2003 welke TV-aandacht op? De resultaten staan in tabel 5. Het is belangrijk op te merken dat de aandachtsscores geïndividualiseerd zijn. Dat wil zeggen dat ze *per individuele persoon* berekend zijn. De totale aandacht voor de parlementsleden in het federale parlement, bijvoorbeeld, werd gedeeld door het aantal parlementsleden. De scores zijn dan het procentuele aandeel spreektijd dat een bezetter van die functie toebedeeld kreeg in 2003 ten opzichte van de totale spreektijd die alle politici samen toegespeeld kregen.

TABEL5: TV-spreektijdindex voor de verschillende politieke functies (in % van alle media-aandacht/spreektijd voor alle politici)

Media-aandachtsindex	Kranten (1991-2000)	TV (2003)
Federale premier	9,56	10,52
Vlaamse Minister-President	2,59	2,89
Federale vice-premier	2,44	2,11
Vlaamse vice-premier	1,74	0,89
Partijvoorzitter (van een grote, traditionele partij)	1,39	2,42
Federale minister	1,34	0,93
Vlaamse minister	0,96	0,63
Federale staatssecretaris	0,84	0,36
Europees commissaris	0,61	*
Voorzitter Vlaams parlement	0,54	0,19
Kamervoorzitter	0,37	0,54
Partijvoorzitter van een kleinere partij	0,22	0,60
Fractie leider Kamer	0,16	0,25
Fractie leider Vlaams parlement	0,14	0,31
Senaatsvoorzitter	0,13	0,01
Burgemeester van een grote Vlaamse stad	0,09	*
Kamerlid	0,07	0,04
Fractie leider Senaat	0,06	0,05
Senator	0,05	0,04
Vlaams Parlementslid	0,04	0,01

Er is duidelijk één politieke functie die ver boven de anderen uitsteekt: het federale premierschap. De Vlaamse regeringsleider volgt wel op de tweede plaats, maar heeft daar de hete adem in zijn nek van de functies partijvoorzitter en federale vice-premier. Deze drie functies halen tussen de twee en de drie procent van de aandacht naar zich toe, wat overeenkomt met een half uur tot drie kwartier totale

spreektijd in de journaals van 2003. Achter hen volgt een kloofje tot aan de functies van Vlaamse vice-premier en federale minister. Als Vlaamse minister kom je nog een stukje minder in de media dan je federale collega's (een tiental minuten tegenover een klein kwartier), maar wel nog meer dan de voorzitters en fractieleiders van de parlementen. De leden van de verschillende parlementen moeten het met kruimels stellen: waar de premier nog met een tiende van de mediataart gaat lopen, moet een gewoon Vlaams parlementslid het stellen met een tienduizendste (!), of tien seconden spreektijd.

De scores van de verschillende functies in de TV-journaals van 2003 tonen een opvallende gelijkenis met die in de kranten tussen 1991-2000 uit ons vorig onderzoek. De correlatie tussen de scores is .98, en blijft ook hoog (.89) als we de erg dominante federale premier buiten beschouwing zouden laten. Ministers kunnen op iets meer aandacht rekenen in de kranten, terwijl partijvoorzitters een groter deel van de spreektijd toegedicht krijgen in de televisiejournaals. Maar al bij al lijken de verhoudingen min of meer vast te liggen over tijd en soorten media heen. Ze weerspiegelen de machtsverhoudingen die Dewachter en Das (1990) eerder op basis van interviews met topbesluitvormers vastlegden in hun machts hiërarchie. Journalisten hechten dus meer waarde aan precies dezelfde functies als de bevoorrechte getuigen uit de politieke wereld zelf, maar er zijn veel grotere verschillen qua media-aandacht. Meer macht betekent blijkbaar veel meer media-aandacht. Relatief kleine machtsverschillen kunnen schijnbaar leiden tot zeer grote verschillen in media-aandacht.

Conclusie

De belangrijkste conclusie is dat van de drie mogelijke bonussen vooral de regeringsbonus het meest uitgesproken is. Regeringsleden krijgen *veel* meer media-aandacht dan andere politici en ze overvleugelen, bijvoorbeeld, in belangrijke mate het parlement. Alleen de partijvoorzitters kunnen zich in het kransje der ministers en staatssecretarissen handhaven. Binnen de regering speelt de premier met voorspong de grootste rol. In zijn eentje is de federale premier goed voor een tiende van de totale media-aandacht. Op beide TV-zenders samen was Guy Verhofstadt in 2003, alleen in de hoofdjournaals van 19.00 uur, bijna drie uur aan het woord. Quasi dagelijks krijgt de premier de gelegenheid om zijn zegje te doen. Het Vlaamse beleidsniveau staat veel minder in de *spotlights*. Vlaamse ministers en parlementairen komen merkkelijk minder aan bod dan hun federale collega's maar ook binnen het Vlaamse niveau is er sprake van een stevige regeringsbonus en een kanseliersbonus. Van een meerderheidspartijbonus was in 2003 op TV geen sprake. Integendeel, de meerderheidspartijen werden volledig weggedrumd door hun ministers en kwamen als partij minder aan bod dan hun stemmenaandeel zou rechtvaardigen.

Misschien wel de meest frappante vaststelling zijn de zo goed als identieke resultaten van onderhavige analyse van 2003 op TV en onze vorige analyse van 1991-2000 in de kranten. Zowat alle vaststellingen en tendensen van de vorige periode worden volmondig bevestigd. Dit is des te merkwaardiger omdat het niet alleen om een andere periode en om andere regeringen gaat, maar ook om een ander medium. Martens, Dehaene of Verhofstadt, rooms-rood, paars met of zonder groen, 1991 of 2003, TV of kranten, het maakt allemaal niet zo veel uit. Telkens stellen we grotendeels hetzelfde vast. Het meest verbazende is de enorme overeenstemming tussen kranten en TV. Er wordt vaak gesproken over de verschillen tussen beide media, ondermeer door de andere technische vereisten waaraan TV-nieuws moet voldoen (vb. nood aan beeldmateriaal), maar als het op het opvoeren van politici aankomt, hanteren beide massamedia zo goed als identieke criteria. Dat sterkt ons in de overtuiging dat onze vaststellingen niet toevallig of idiosyncratisch zijn, maar dat het gaat om structurele en stabiele verbanden.

Tenslotte moet opgemerkt worden dat we van een wijzigende media *bias* in verkiezingstijden niet veel gemerkt hebben. In geen enkele analyse waren er tekenen van een meer of minder evenredige verdeling van media-aandacht tijdens verkiezingen. Als journalisten anders tewerk gaan ten tijde van verkiezingen en alle partijen een meer gelijke kans op *exposure* willen gunnen, dan blijkt dat in ieder geval niet uit het TV-nieuws op beide Vlaamse zenders in 2003. Het is natuurlijk perfect mogelijk dat die *stopwatch*-maatstaven wel gehanteerd worden voor de massa's speciale verkiezingsprogramma's die in de aanloop naar de stembusgang de ether in gestuurd worden. Om dat boven water te krijgen, zal het ENA haar codering van TV-nieuwsprogramma's dus nog moeten uitbreiden.

Referenties

- Clarke, P. and S. Evans (1983). Covering campaigns. Stanford CA, Stanford University Press.
- De Swert, K. and S. Walgrave (2002). "De kanseliersbonus in de Vlaamse pers. Een onderzoek naar regering en oppositie in drie Vlaamse kranten (1991-2000)." Tijdschrift voor Sociologie 23(3-4): 371-403.
- Dewachter, W. & E. Das (1991), Politiek in België: geprofileerde machtsverhoudingen. Leuven, Acco.
- Domke, D., D. P. Fan, et al. (1997). "News media, candidates and issues, and public opinion in the 1996 presidential campaign." Journalism and Mass communication Quarterly 74: 718-737.
- Galtung, J. and M. Ruge (1965). "The structure of Foreign News." Journal of Peace Research 2: 64-91.
- Kleinnijenhuis, J., D. Oegema, et al. (1998). Paarse polarisatie. De slag om de kiezer in de media. Alphen aan den Rijn, Samson.
- Leenknecht, P. (2001). "Extreemrechts in de vierde macht." Mediagids 9: 17-29.
- Miller, W. L. (1991). Media and voters: the Audience, Content and Influence of Press and Television at the 1987 General Election. Oxford, Clarendon Press.

- Norris, P., J. Curtice, et al. (1999). On Message. Communicating the campaign. London, SAGE.
- Palmgreen, P. and P. Clarke (1977). "Agenda-setting with local and national issues." Communication Research 4(4): 435-452.
- Protess, D., F. Cook, et al. (1991). The journalism of outrage: investigate reporting and agenda building in America. New York, Guilford Press.
- Schneider, M., K. Schoenbach, et al. (1999). "Kanzlerkandidaten in den Fernsehenachrichten und in der Wählermeinung: Befunde zum Bundestagswahlkampf 1998 und früheren Wahlkämpfen." Media Perspektiven 5: 262-269.
- Schoenbach, K., J. De Ridder, et al. (2001). "Politicians on the news: getting attention in Dutch and German election campaigns." European Journal of Political Research 39: 519-531.
- Schulz, W. (1996). "Resonance Effects in Television News." European Journal of Communication 11(1): 33-55.
- Semetko, H. A. (1996). The media. Comparing Democracies. Elections and voting in global perspective. e. a. L. LeDuc. London, Sage Publications.
- Shoemaker, P. G. (1991). Communication Concepts 3: gatekeeping. Newbury Park, CA, Sage.
- van Aelst, P. and K. van Mierlo (2003). "Politiek als een one-man-show? Over de rol van kranten in de personalisering van de politiek." Res publica(4): 579-602.
- Van Praag, P. and K. Brants (2000). Tussen beeld en inhoud. Politiek en de verkiezingen van 1998. Amsterdam, Het Spinhuis.